

Семантичні коди вистави «Чевенгур» за А. Платоновим Харківського академічного театру ляльок ім. В.А. Афанасьєва (реж. О. Дмитрієва)

Чи чули ви коли-небудь гул невідомої країни? І щоб той гул ставав дедалі голоснішим, перетворюючись у скажений рев? Кілька років тому, а саме, 16 жовтня 2012 року, режисер Оксана Дмитрієва «почула» голос вигаданої держави Чевенгур, поставивши виставу для дорослих у Харківському академічному театрі ляльок ім. В.А. Афанасьєва. Режисура Оксани Дмитрієвої безсумнівно тяжіє до матеріалу високої літератури, наділеної образами та філософським потенціалом. Проте, найулюбленішим письменником режисерки вже довгі роки залишається Андрій Платонов, бодай тому, що платонівських героїв задалегідь вважають дивакуватими й не зрозумілими. Соціально-філософський утопічний роман «Чевенгур» являє собою болісні роздуми письменника над історією, концентрований вираз внутрішнього досвіду людини, яка опинилася перед обличчям великих змін. Роман розповідає про Жовтневу революцію в центральних губерніях Росії, про «будівельників країни», про їх думки і наміри.

У виставі історія починається з розповіді про дитинство головного героя Олександра Дванова і про те, як жителі його села, тікаючи від голоду розбрелися по світу. Сашко ж потрапляє на роздоріжжя, шукаючи комунізму серед населення. На тому роздоріжжі Дванов зустрічає чимало персонажів, які так або інакше, впливатимуть на подальшу долю героя. Згодом, всі вони опиняться в Чевенгурі – місті «світлого майбутнього». Для героїв революція стане справжнім мірилом моральності, совістю, вищим суддею.

Губернію Чевінгур ми бачимо лише у другій дії, хоча персонажі постійно про неї говорять. І що ж ми бачимо у цій губернії? Щоб краще передати її образ варто згадати інший, більш побутовий. Чи бачили ви колись акваріум без води? В якому немає риб, лише декоративні рифи та водорості, а

вода, яка колись наповнювала цей акваріум, висохла і від неї лишився лише солоний мул, що покриває всі стіни і поверхні. От тільки замість рифів та водоростей – залишки церкви та великі цебра, підвішені на довгих мотузках на, які нагадують чи то церковні дзвони, чи то маятник революції, порівняно з яким люди виглядають неймовірно маленькими та беззахистними. Таке сценічне вирішення викликає дивне відчуття: з одного боку ми розуміємо, що Чевенгур – це і є те озеро, до якого потрапляють померлі, а з іншого боку відчуваємо, що саме води в ньому і не вистачає. Озеро, головною ознакою якого є те, що в ньому немає води – і є життя.

Захопившись гучними гаслами пошуку щастя та справедливості «для всіх», кожен з тих «маленьких» реформаторів губить своє індивідуальне щастя, знаходячи, натомість, власну смерть. Актори у «Чевенгурі» не сховані за ширмою, проте, обличчя їх позбавлені всякого гриму. Вони такі, які є. Вистава нагадує процес «відчищення», що підкріплюється самотньою музикою композиторів Олега Каданова та Олександра Айгі. Кожен з акторів грає в «Чевенгурі» по дві-три ролі. Але в цій виставі актор має так би мовити, «розчинятися» в ляльці(а їх було виготовлено близько п'ятидесяти). Історію комуни Чевенгур, яку було принесено в жертву жорстокому богу революції, довірено розповісти, мабуть що, тільки лялькам. Шукаючи сценічний еквівалент прозі, художник Наталія Денисова і режисер Оксана Дмитрієва будують справжній ляльковий «космос». Художники зі світла часто вдаються у виставі до створення кінематографічного плану. Світло змінюється, стаючи то пісочного відтінку, то сіруватого, то знову, жовтого. Вся вистава наповнена образами та символами. Одним із головних образів вистави є риба. Риба – то символ кругообігу життя і смерті. У виставі ж риба зображена в залізних скелетах, де замість голів – мабуть що повиростали протигазі. Відбулося спотворення символу вічності життя. Катастрофа неминуча. Символічний ряд вистави невпинно трансформується: сільське корито перетворюється у батьківську домовину, біля якої і шукають свого притулку герої вистави. Атмосфера повної приреченості. Ще один невід'ємний символ

– це паровоз. У виставі паровоз асоціюється з дисгармонією життя. На ньому ж, в клубі білого, як сніг, диму, з'являється Вершник Революції, який віддає накази: «Більшовик мусить мати порожнє серце, щоб у нього все помістилось». Цей паровоз революції просто поїдав своїх дітей, переїжджаючи їх, зламуючи, мучачи цих дітей. Зрештою Чевенгур руйнується страшним ворожим загоном. Місто піддається нападу не то козаків, не то кадетів; в жорстокому бою захисники комуни виявляють себе як справжні епічні герої і майже всі гинуть. Це руйнування символізує саморуйнування перекручених ідей суспільства. Залишившись в живих, Олександр Дванов, вирушає до озера, де втопився колись його батько. Він входить у воду, щоб навіки возз'єднатися з ним. Губернія на березі неба трагічно потонула у власній крові зі своїми паровозами, церквами, коритцями й трансформаторськими рибами-вбивцями, щоб, нарешті, відкрити шлях у світле майбутнє.